

یک اشکال دیرینه در سهم الارث فرض بران

محمد رضا ادیب^۱

طرح مطلب

در مقررات ارث کشور ما که برگرفته از شریعت انور اسلام است برای هر یک از وراثت به تناسب قرابتی که با متوفی دارند سهم الارث خاصی در نظر گرفته شده است. در این مقررات نه تنها سهم الارث وراثت بلکه کیفیت وراثت آنها نیز با یکدیگر متفاوت است در این میان عدم تعلق عرصه ماترک به زوجه خصوصیت ویژه و منحصر به فردی است که هر چند ظاهراً ساده و خالی از ابهام می باشد لیکن وقتی با حق تقدم زوجه در دریافت سهم الارث خود در هم می آمیزد از سادگی و وضوح آن قدری کاسته شده و می تواند منشأ اشکال و ابهام باشد.

چنانچه به کتب علما و حقوقدانان در این زمینه نظری افکنیم خواهیم دید که همواره پس از اعلام فرض قانونی زوجه، در مثالهایی که برای توضیح مطلب آورده اند ترکه را مبلغی فرض، و حسب مورد یک چهارم یا یک هشتم آن را محاسبه و به عنوان سهم الارث زوجه اعلام داشته اند و این موضوع را که زوجه نمی تواند از عرصه ملک ارث ببرد در حد یک تبصره متذکر گردیده و از کنار آن می گذرند، لیکن این قید که بر سهم الارث زوجه وارد شده است در دفاتر اسناد رسمی و ادارات ثبت اسناد و املاک هنگام محاسبه سهم الارث وراثت دیگر جهت درج در سند معامله با صدور سند مالکیت اشکالات و ابهاماتی را پدید آورده است. ابهامات مزبور در مقام تقسیم وجود ندارد و در کتب فقهی و حقوقی نیز که محور بحث آنها تقسیم سهم الارث است چنین ابهامی مشاهده نمی شود لیکن کار

^۱. سردفتر اسناد رسمی شماره یک تبریز.

دفاتر اسناد رسمی و ادارات ثبت تقسیم سهم الارث نیست بلکه ثبت سهم الارث، آن هم با کلماتی موجز و مختصر می‌باشد و خصوصیت سهم الارث زوجه و عدم تعلق عرصه ماترک به ایشان پیچیدگی خاصی در کار ثبت سهم الارث پدید می‌آورد که این پیچیدگی علت بروز اشکال و ایجاد اختلاف نظر است. لیکن باید توجه داشت که مشکلات ثبت سهم الارث ما را مجاز نخواهد نمود که در میزان سهم الارث وراث دست برده و کسری و کاستی ایجاد کنیم تا اشکال به ظاهر رفع شود بلکه باید منشأ مشکل خویش را که مسلماً مربوط به خود ما خواهد بود یافته و به رفع مشکل به طریق صحیح پردازیم.

مخلص کلام اینکه در باب سهم الارث پدر و مادر در صورت وجود زوجه برای متوفی دو دیدگاه مطرح است:

حسب دیدگاه اول پرداخت سهم الارث زوجه بر میزان سهم الارث تمامی وراث دیگر مؤثر است و باید از سهم الارث تمامی وراث دیگر و از جمله پدر و مادر به قدر الحصه کسر شود. به عنوان مثال سهم الارث مادر از شش‌دانگ یک ملک موروثی در صورت وجود اولاد و زوجه برای متوفی این گونه خواهد بود: (یک دانگ مشاع از شش‌دانگ به استثناء ثمنیه اعیانی شش‌دانگ).

حسب دیدگاه دوم، پرداخت سهم الارث زوجه هیچ گونه تأثیری در میزان سهم الارث فرض بران دیگر از جمله پدر و مادر ندارد و سهم الارث پدر و مادر عبارت است از فرض قانونی آنها بدون هیچ گونه کمی و کاستی. حسب این دیدگاه سهم الارث مادر در مثال فوق‌الذکر عبارت است از (یک دانگ مشاع از شش‌دانگ).

دامنه بحث

مواردی که زوجه یا زوجات به همراه فرض بر یا فرض بران دیگر جز وراث متوفی می‌باشند داخل در حیطه بحث ماست و ذکر پدر و مادر در این بحث به دلیل کثرت موارد آن بوده و صرفاً جنبه تمثیلی دارد.

توضیح این مطلب نیز ضرورت دارد که سهم الارث پدر در صورتی داخل در قلمرو این بحث است که فرض بر محسوب می‌شود و در مواردی که حسب قانون قرابت بر می‌باشد از حیثه این بحث خارج است.

اهمیت موضوع

باید توجه داشت که موضوع مورد بحث یک مسأله نظری نیست تا وجود آراء و عقاید و دیدگاه‌های مختلف در آن خصوص قابل توجیه باشد بلکه به علت وجود دلایل فقهی و مواد صریح قانونی به شرحی که خواهد آمد تنها یک دیدگاه صحیح و درست در این خصوص وجود دارد و هر چه غیر از آن باشد مغایر مقررات قانون و احکام فقهی و شرعی، و ناصحیح خواهد بود. متأسفانه نگارنده این امکان را نداشته و ندارد که از رویه جاری دفاتر اسناد رسمی و ادارات ثبت نقاط مختلف کشور کسب اطلاع نموده و در این مقاله منعکس نماید، لیکن قدر متیقن این است که اقلاً در تعداد نه چندان معدودی از دفاتر اسناد رسمی و مراجع ثبتی به گونه‌های ناصحیح عمل و اقدام می‌شود و پر واضح است این امر به مفهوم ثبت معاملات و صدور اسناد مالکیت براساس سهم الارث‌های نادرست و تضييع حقوق اشخاص و مسئولیت قانونی و شغل الذمه شرعی است.

پاره ای تعاریف

قبل از ورود به بحث بهتر است مفهوم برخی الفاظ و عبارات را یادآوری نمائیم: فرض و قرابت چیست؟ صاحبان فرض اشخاصی هستند که سهم آنها از ترکه معین است و صاحبان قرابت کسانی هستند که سهم آنها معین نیست (ماده ۸۹۴ قانون مدنی) به عبارت دیگر سهم الارث فرض بران نسبت معینی از کل ترکه بدون توجه به عوامل دیگر مانند تعداد وراث دیگر است و منظور از معین نبودن سهم الارث قرابت بران، معین نبودن نسبت آن به کل ترکه است و بسته به تعداد قرابت بران و فرض بران در مورد هر متوفی متفاوت خواهد بود. وراث بعضی به فرض (مانند زوج و زوجه و مادر) و بعضی به قرابت (مانند پسر) و بعضی گاه به فرض و گاه قرابت (مانند پدر و دختر) ارث می‌برند (مواد ۸۹۳، ۸۹۶، ۸۹۷ و ۸۹۸

قانون مدنی)، سهام معینه که فرض نامیده می‌شود عبارت است از نصف، ربع، ثمن، دو ثلث، و سدس تر که (ماده ۸۹۵ قانون مدنی).

مفهوم حجب چیست؟ حسب ماده ۸۸۶ قانون مدنی حجب حالت وارثی است که به واسطه بودن وارث دیگر از بردن ارث کلاً یا جزئاً محروم می‌شود حجب کلی مانند برادرزاده متوفی که با بودن برادر از بردن ارث کلاً محروم می‌شود و حجب جزئی مانند سهم الارث زوجه که با بودن اولاد برای متوفی از حد اعلی یعنی یک چهارم به حد ادنی یعنی یک هشتم تقلیل می‌یابد.
دو مطلب دیگر که تذکر آن ضرورت دارد اینک:

۱- در این مقاله سعی وافری شده است تا از اطاله کلام و بیان مطالب خارج از حیطه بحث مجدانه پرهیز شود، از این رو هرگز تلاش نشده است تا صور مختلف سهم الارث اشخاص مختلف دقیقاً بیان شود بلکه سعی شده است محور بحث دقیقاً و کاملاً بر مدار موضوع بحث که همانا تداخل سهم الارث زوجه با فرض بران دیگر است معطوف باشد همچنین مفروض چنین است که متوفی وصیتی نکرده و اخراج ثلث نیز انجام نخواهد گرفت.

۲- استحقاق زوجه از قیمت ابنیه و اشجار است نه از عین آنها لذا مادامی که نسبت به سهم الارث هر کدام از وراثت سند مالکیت علی حده صادر نشده است ایشان می‌توانند با اخذ یک اقرارنامه رسمی از زوجه بهای ثمنیه یا ربعیه اعیانی را به ایشان پرداخت نمایند، تا از کسر و استثناء نمودن ربعیه یا ثمنیه اعیانی زوجه از سهم الارث هر کدام از ایشان در اسناد مالکیت جلوگیری شود لیکن در صورتی که در این فرصت اقدام نمایند مفروض چنین است که مورد مقرر در ماده ۹۴۸ قانون مدنی محقق گردیده و ادارات ثبت به تقاضای زوجه نسبت به ربعیه یا ثمنیه اعیانی ملک سند مالکیت صادر می‌نمایند. به هر حال در خصوص استحقاق زوجه نسبت به بهای ثمنیه یا ربعیه اعیانی و نحوه اقدام مراجع ثبتی شاید بررسی بیشتری نیاز باشد که لازم است تحت عنوانی مجزا و در زمانی دیگر انجام شود.

استدلالات دیدگاه اول

- ۱- به موجب ماده ۹۱۳ قانون مدنی که مقرر می‌دارد: در تمام صور مذکوره در این مبحث هر یک از زوجین که زنده باشد فرض خود را می‌برد... و مابقی ترکه بر طبق مقررات مواد قبل مابین سایر وراثت تقسیم می‌شود. بنابراین وقتی سهم الارث زوجه را که مثلاً ثمنیه اعیانی شش‌دانگ یک ملک موروثی است برداریم، باقیمانده که شش‌دانگ ملک به استثناء ثمنیه اعیانی خواهد بود مابین سایر وراثت و از جمله پدر و مادر متوفی تقسیم خواهد شد و امتیازی که قانونگذار به زوجه از لحاظ تقدم در تقسیم داده است موجب می‌شود کسری ناشی از پرداخت سهم الارث ایشان به سایر وراثت و از جمله پدر و مادر تحمیل شود.
- ۲- از آنجایی که ربعیه یا ثمنیه اعیانی از شش‌دانگ ملک موروثی کسر می‌شود این کسری باید در تمامی اجزاء ماترک وارد شود چرا که اگر در قسمتی از باقیمانده ترکه این کسری منظور نشود، موجب خواهد شد مجموع سهام تخصیص شده به وراثت از کل ترکه مورد ثبت بیشتر باشد یعنی مثلاً در صورت وجود مادر و اولاد برای متوفی از شش‌دانگ به اندازه ثمنیه اعیانی یک‌دانگ و در صورت نبودن اولاد برای متوفی به اندازه ربعیه اعیانی دو دانگ اضافه بیاید و پرواضح است این امر محال بوده و دلیل واضح و مبرهن بر عدم صحت تعیین سهم الارث وراثت است.
بر استدلالات این دیدگاه ایرادات ذیل وارد است:
الف - استناد به ماده ۹۱۳ نمی‌تواند نظر دیدگاه اول را توجیه نماید زیرا:
۱- این ماده صرفاً در مقام بیان تقدم زمانی پرداخت سهم الارث زوجه است و میزان سهم الارث وراثت در سایر مواد قانون مدنی به صراحت تمام اعلام شده است و قانونگذار در این ماده از اعلام میزان سهم الارث سایر وراثت فارغ است.
۲- عبارت (مابقی ترکه) در ماده مرقوم لزوماً مفید این معنی نیست که مقسم سهم الارث فرض بران دیگر مابقی ترکه باشد و اگر مقسم کل ترکه نیز قرار داده شود منافاتی با عبارت ماده نخواهد داشت زیرا آنچه تقسیم می‌گردد مابقی ترکه است.

۳- همچنانکه قبلاً نیز اشاره گردید مفهوم فرض معین و غیر قابل تغییر بودن نسبت سهم الارث به کل ترکه است و برابر ماده ۹۰۵ قانون مدنی از ترکه میت هر صاحب فرض حصه خود را می برد و بقیه به صاحبان قرابت می رسد لذا هر کدام از وراث فرض بر سهم الارث خود را از اصل ترکه برمی دارند و چنانچه احدی از ایشان (زوجه) حق تقدم در دریافت سهم الارث داشته باشد این امر موجب کسری و کاستی در سهم الارث فرض بر دیگر نخواهد شد.

۴- بنا به تصریح مواد ۸۹۵ و ۹۰۳ قانون مدنی سهام معینه که فرض نامیده می شود عبارتند از نصف و ربع و ثلث و دو ثلث و سدس ترکه و غیر از اینها فرض دیگری نداریم لیکن چنانچه معتقد به دیدگاه اول باشیم در باب سهم الارث پدر و مادر دو نوع فرض جدید دیگر به فروض قانونی اضافه نموده ایم و آنها عبارتند از: اول - سدس به استثنای ثمنیه اعیانی (در صورت وجود زوجه و اولاد برای متوفی) دوم - ثلث به استثنای ربعیه اعیانی (در صورت وجود زوجه و نبودن اولاد برای متوفی) و می دانیم نه چنین فرض هایی در قانون وجود دارد و نه ما حق ایجاد آنها را داریم.

۵- موارد حجب نیز در قانون معین شده است و چنانچه ما معتقد به دیدگاه اول باشیم دو مورد حجب نقصانی جدید در خصوص سهم الارث پدر و مادر ابداع کرده ایم و آن اینکه زوجه حاجب نقصانی پدر و مادر باشد به این صورت که سهم الارث پدر و مادر از سدس یا ثلث ترکه، حسب مورد به (سدس به استثنای ثمنیه اعیانی) و (ثلث به استثنای ربعیه اعیانی) تنزل می یابد.

باید توجه داشت آنچه در بندهای چهارم و پنجم در خصوص ابداع فرض و موارد حجب گفته شد به این موارد نیز محدود نمی شود بلکه نسبت به سایر فرض بران طبقات دیگر نیز تسری دارد و در صورت اعتقاد به دیدگاه اول موارد متعددی فرض و حجب نقصانی جدید نسبت به سایر فرض بران ابداع خواهد شد.

ب - مقدمه و ذی المقدمه و نتیجه استدلال دیگر دیدگاه اول کلاً مبتنی بر اشتباه است چرا که نه ما الزامی به تسری کسری و نقصان حاصله از پرداخت سهم الارث زوجه به تمامی اجزاء ترکه داریم و نه این عدم تسری آن گونه که در استدلال

دیدگاه اول گفته شد موجب افزایش مجموع سهام تخصیص شده به وراث از مجموع ششدانگ تر که خواهد شد زیرا منظور این نیست که نقصان حاصله از پرداخت سهم الارث زوجه اصلاً محاسبه و منظور نشود، بلکه منظور این است که تمامی کسری‌های ناشی از پرداخت سهم الارث فرض بران به سهم الارث وراث قرابت بر وارد می‌شود نه به سهم الارث فرض بران دیگر، به عنوان مثال به جای اینکه به اندازه ثمنیه اعیانی یکدانگ از (یکدانگ سهمی مادر) کسر شود همین اندازه کسری نیز به سهم فرزندان وارد می‌شود و یکدانگ کامل به مادر تخصیص می‌یابد. در حقیقت آنچه باعث ایجاد مغلطه و مطرح شدن چنین دیدگاهی که در هیچ کاتب فقهی و حقوقی اثری از آن دیده نمی‌شود گردیده، الفاظ و عبارات ثبتي رایج در ثبت سهم الارث است که کارآمدی کافی جهت بیان مطلب در این مورد را ندارند و وقتی سهم الارث صحیح مطابق مقررات قانون بیان می‌شود جمعی از همکاران ثبتي در ذهن خود به همان الفاظ و عبارات رایج مراجعه و با یک محاسبه سرانگشتی، نتیجه می‌گیرند که چنانچه به عنوان مثال ثمنیه اعیانی زوجه از سهم الارث مادر کسر و استثناء نشود مجموع سهام تخصیص شده به وراث از کل ماترک مورد ثبت بیشتر خواهد شد. از این رو لزوم تأثیرگذاری سهم الارث زوجه بر سایر فرض بران را امری محتوم و مسلم تلقی و برای توجیه آن در لابه‌لای مقررات ارث به کنکاش پرداخته و عبارات دوپهلوی قانونی مانند ماده ۹۱۳ قانونی مدنی را مورد استناد قرار می‌دهند. و در واقع به جای اینکه از مقدمه و استدلال به نتیجه برسند، قبلاً نتیجه را تعیین نموده و برای توجیه آن به مقررات تمسک می‌نمایند لیکن پرواضح است که الفاظ و عبارات را ما تعیین خواهیم کرد و هیچ الزامی نداریم که با الفاظ محدود و مشخصی سهم الارث وراث را ثبت نمائیم.

ج - به موجب ماده ۳۷۳ قانون امور حسبی مصوب ۱۳۱۹ صلاحیت تعیین سهم هر کدام از وراث با دادگاهی است که گواهی انحصار وراثت صادر می‌نماید و سهم الارث وراث و از جمله پدر و مادر همواره در گواهی‌های انحصار وراثت صادره از مراجع قضایی که حسب مورد سدس یا ثلث ترکه است صراحتاً اعلام

می‌شود لذا در صورت اعتقاد به دیدگاه اول لازم است ابتدائاً ذی‌نفع را جهت اصلاح گواهی انحصار وراثت به مراجع قضایی هدایت نمائیم تا در صورت صدور اصلاحیه مطابق دیدگاه اول، به آن نحو عمل نمائیم.

استدلالات دیدگاه دوم

۱- برابر آیه شریفه شماره ۱۱ سوره نساء فرض پدر و مادر در صورتی که میت اولاد داشته باشد سدس ترکه است و در صورتی که میت اولاد نداشته باشد فرض مادر ثلث ترکه می‌باشد و چنانچه میت اخوه داشته باشد فرض مادر سدس ترکه خواهد بود و آنچه از عبارت (مما ترک) استفاده می‌شود این است که مقسم فرضهای مذکور کل ترکه پس از وضع دیون و کسر وصایا می‌باشد.

۲- به موجب ماده ۹۰۴ قانون مدنی فرض پدر و مادر در صورت وجود اولاد برای متوفی سدس ترکه اعلام شده و برابر ماده ۹۰۳ قانون مدنی در صورتی که متوفی اولاد و اخوه نداشته باشد فرض مادر ثلث ترکه است.

۳- فرضهای قانونی نسبت‌های معینی از کل ترکه می‌باشند که در قانون تعیین شده و تغییرات آنها نیز حسب قانون تعیین گردیده‌اند مانند نصف و ربع زوج، و ربع و ثمن زوجه، و ثلث و سدس مادر لذا هر کدام از تغییرات نیز خود فرض‌های مستقلی هستند که مانند فرض دیگر و در کنار آن توسط قانون صراحتاً به آنها اشاره شده است. به عنوان مثال فرض زوج که نصف ترکه است در صورت بودن اولاد برای متوفی به ربع کاهش می‌یابد لذا فرض ربع نیز مانند فرض نصف در قانون تعیین و به آن تصریح شده است و اگر تغییرات دیگری نیز نسبت به فروض دیگر وجود می‌داشت مسلماً در قانون به عنوان فرضی از فروض قانونی به آنها تصریح می‌گردید لیکن فروض قانونی منحصر شده است به نصف، ربع، ثمن، ثلث، دو ثلث و سدس ترکه و غیر از این موارد فرض دیگری نداریم و مقسم هر یک از فروض نیز حسب مقررات مواد ۸۹۴ و ۸۹۵ و ۹۰۵ قانون مدنی کل ترکه است.

استفتائات

به منظور تکمیل دلایل و مستندات و اخذ نتیجه قطعی و رفع هر گونه مناقشه، از سه نفر از حضرات آیات مراجع محترم تقلید در خصوص موضوع مورد بحث استعلام نظر گردید که ذیلاً متن سؤال و پاسخ‌های واصله درج می‌گردد.

متن سؤال :

مرجع عالیقدر شیعه حضرت آیت‌اله ...

با عرض سلام و آرزوی طول عمر، به نیت عدم تصدیع و عدم تضييع اوقات شریف، بدون مقدمه، به استحضار می‌رساند در اجرای مقررات راجع به ارث ابهاماتی نسبت به سهم الارث پدر و مادر در صورت وجود زوجه و اولاد برای متوفی حاصل شده است بدین صورت که آیا سهم الارث هر کدام از پدر و مادر متوفی از ماترک فرزندان یک سدس کامل می‌باشد یا اینکه بایستی ابتدائاً سهم الارث زوجه متوفی یعنی ثمنیه اعیانی ماترک کسر شود و سپس از باقیمانده تر که یک ششم به پدر و یک ششم به مادر تعلق گیرد. به عبارت دیگر اگر ماترک متوفی شش‌دانگ ملکی باشد آیا سهم الارث پدر و مادر هر کدام یک دانگ کامل صحیح است یا یک دانگ به استثنای ثمنیه اعیانی شش‌دانگ صحیح می‌باشد.

هر چند عبارت آیه شریفه شماره ۱۱ سوره نساء و مواد ۹۰۴ و ۹۰۵ قانون مدنی در خصوص تعلق سدس کامل به پدر و مادر متوفی در فرض فوق‌الذکر صریح است لیکن متأسفانه قسمت اخیر ماده ۹۱۳ قانون مدنی موجب سردرگمی و کسر نمودن سهمی زوجه متوفی از مقسم سهم الارث ابویین در مراجع ثبتی و دفاتر اسناد رسمی می‌گردد از این رو استدعا دارد جهت رفع ابهام و مراقبت بر عدم تضييع حق الناس، نظر شرعی حضرت عالی را در خصوص موضوع اعلام فرمائید تا روشنگر راه دست‌اندرکاران و مجریان قانون باشد، خداوند توفیقات روزافزون و طول عمر عنایت فرماید.

متن پاسخ‌های واصله
پاسخ واصله از دفتر حضرت آیت‌اله خامنه‌ای
مدظله العالی:

بسمه تعالی - ترتیبی در میان نیست و سهم پدر و مادر و سهم اعیانی زوجه (قیمت) از اصل ماترک خارج می شود (مهر) دفتر حضرت آیت الله خامنه ای مدظله العالی بخش استفتائات شماره ۲۵۴۵.

پاسخ واصله از دفتر حضرت آیت اله صانعی مدظله العالی:

بسمه تعالی - سهم الارث زوجه و ابویں در فرض مذکور در سؤال یعنی وجود ابویں و زوجه و اولاد برای متوفی در عرض یکدیگر است یعنی همان طور که مرقوم فرموده اید و از آیه شریفه استفاده نموده اید سهم هر یک از پدر و مادر یک دانگ کامل از شش دانگ است کما اینکه سهم الارث زوجه هم یک هشتم کامل می باشد و هیچ نقص به سهم الارث آنها وارد نمی شود و بقیه اموال از آن فرزندان می باشد (مهر) یوسف صانعی - بیست و هفتم شعبان المعظم ۱۴۲۴ - ۸۲/۸/۲ (مهر) دفتر حضرت آیت اله العظمی صانعی مدظله العالی تاریخ ۸۲/۸/۲ شماره ۵۲/۱۰۵۱۴.

پاسخ واصله از دفتر حضرت آیت اله ناصر مکارم شیرازی:

بسمه تعالی - سهم همه آنها را در عرض هم محاسبه می کنند مثلاً اگر میتی زوجه و اولاد و پدر و مادر داشته باشد اموال او را به ۲۴ قسمت تقسیم می کنند سه سهم به زوجه (یک هشتم) داده می شود (البته غیر از زمین) و به هر یک از پدر و مادر چهار سهم (یک ششم) داده می شود باقیمانده بین پسران و دختران به گونه ای تقسیم می شود که به پسر دو برابر دختر برسد. همیشه موفق باشید ۸۲/۶/۲۰ (مهر) ناصر مکارم شیرازی، شماره ثبت ۷۸۶۵۸ - ۸۲/۶/۱۵.

در این خصوص از دفتر حضرت آیت اله فاضل لنکرانی نیز استفتاء گردیده بود که متأسفانه تا زمان تحریر این مقاله پاسخی واصل نگردیده است.

بحث کاربردی

آنچه گفته شد تأکید و بیانی مجدد است نسبت به آنچه که در حقوق مدنی ایران در باب ارث وجود دارد و اساساً اثبات اینکه سهم الارث پدر و مادر سدس یا ثلث تر که حسب مورد است و وجود و عدم زوجه در میان وراثت در میزان سهم الارث

آنها تأثیری ندارد نیاز به مقالات این چنینی ندارد چرا که مواد قانون مدنی به قدری صریح و استوار بیان شده است که هر گونه اشکال و ابهامی را در این خصوص برطرف می‌سازد بنابراین در مرحله‌ای فراتر از مرحله بحث‌ها و استدلال‌ات قانونی و حقوقی یعنی در مرحله اجرایی و عملی اشکال حادث شده است از این رو به منظور تتمیم و تکمیل بحث، در این قسمت موضوع به صورت کاربردی و در قالب یک مثال بررسی می‌شود:

فرض می‌شود متوفی یک مرد است و وراثت او عبارتند از زوجه، مادر، دو دختر و یک پسر و ترکه شش‌دانگ یک ملک به ارزش ۹۶ میلیون ریال است که از آن مقدار ۴۸ میلیون ریال ارزش اعیانی و مابقی مربوط به عرصه می‌باشد. در این فرض سهم الارث صحیح وراثت عبارتند از:

زوجه: ثمنیه اعیانی شش‌دانگ $48 : 8 = 6$

مادر: یک دانگ مشاع از شش‌دانگ $96 : 6 = 16$

هر دختر: یک چهارم پنج دانگ مشاع از شش‌دانگ به استثنای ثمنیه اعیانی

شش‌دانگ

پنج دانگ $96 - 16 = 80$

پنج دانگ از شش‌دانگ به استثنای ثمنیه اعیانی شش‌دانگ $80 - 6 = 74$

یک چهارم پنج دانگ از شش‌دانگ به استثنای ثمنیه اعیانی شش‌دانگ

$74 : 4 = 18/5$

پسر: دو چهارم پنج دانگ از شش‌دانگ به استثنای ثمنیه اعیانی شش‌دانگ

دو چهارم پنج دانگ از شش‌دانگ به استثنای ثمنیه اعیانی شش‌دانگ

$18/5 * 2 = 37$

در اینجا ممکن است گفته شود که چون از یک دانگ سهمی مادر ثمنیه اعیانی

استثناء نشده است لذا مجموع سهام به اندازه ثمنیه اعیانی یک‌دانگ از شش‌دانگ

اضافه خواهد بود (نظر دیدگاه اول) لیکن این ایراد صحیح نیست چرا که ثمنیه

اعیانی شش‌دانگ از پنج دانگ کسر شده است و مفهوم آن این است که مثلاً سهم

هر دختر مساوی است با یک چهارم (پنج دانگ منهای ثمنیه اعیانی شش دانگ) به عبارت دیگر قید به استثنای ثمنیه اعیانی شش دانگ به پنج دانگ وارد شده است و مقسم سهم الارث فرزندان (پنج دانگ منهای ثمنیه اعیانی شش دانگ) است. از طرف دیگر همان گونه که گفته شد ما محدودیتی در الفاظ نداریم و می توانیم جهت اینکه هیچ گونه ابهامی نباشد سهم فرزندان را چنین درج نمائیم: (یک یا دو چهارم پنج دانگ مشاع از شش دانگ به استثنای ثمنیه اعیانی شش دانگ که تمامی ثمنیه اعیانی از پنج دانگ کسر می شود)

سخن آخر

هر چند در میان دروس حقوق مدنی آسان ترین قسمت، ارث می باشد لیکن با اطمینان کامل می توان گفت از لحاظ امکان بروز اشکال و اشتباه درس ارث در مقام اول قرار دارد و دلیل بروز اشکالات و اشتباهاتی نظیر موضوع این بحث همان خصیصه مقررات ارث می باشد لذا هر چند نگارنده جز ذکر مذکورات و توضیح واضحات مطلب جدیدی بیان ننموده لیکن دقت همکاران محترم در رویه جاری خویش و احیاناً در صورت وجود اشکالات و اشتباهات، اقدام قانونی نسبت به اصلاح آنها مسلماً ارزشمند خواهد بود.

